

**Терещенко Надія
Михайлівна**
*студентка 2-го року навчання магістратури
відділ заочної, дистанційної та післядипломної
освіти кафедра педагогіки та іноземної
філології
Харківського національного економічного
університету ім.С. Кузнеця
Україна
Науковий керівник – д.пед.н., проф.
Борова Т.А.*

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначають пріоритет дитини як найвищої цінності, якій необхідно забезпечити гармонійну адаптацію та функціонування в соціальному середовищі. Виховне середовище дошкільного навчального закладу (ДНЗ) є одним із основних компонентів соціальної адаптації дитини. Саме в цей період закладаються основи формування її соціальної компетентності. Сучасна соціокультурна ситуація, яка характеризується високою динамічністю, спрямовує пошуки науковців до питань соціалізації дітей дошкільного віку, а також управління цим процесом, що безумовно відіграє значну роль у підвищенні ефективності адаптації дитини до соціального середовища. Вивчення проблеми соціалізації особистості дитини в ДНЗ є предметом дослідження багатьох авторів (Н. Захарова, А. Курінної, І. Рогальської, С. Савченко, Н. Черепані та інші). Незважаючи на наявність багатьох джерел, тема дослідження залишається актуальною, зокрема в управлінських питаннях.

Метою статті є обґрунтування основ управління соціальним розвитком особистості дитини та виокремлення шляхів її адаптації у дошкільному середовищі.

Під час переходу України до суспільства знань («інформаційного») методи прямого адміністрування в управлінні освітніми системами в Україні

вичерпали свої можливості як ефективного управління, підкреслюючи необхідність віддати перевагу непрямим методам управління, делегуванню повноважень, підвищенню автономії навчальних закладів. Нині головним чинником результативності функціонування освітньої сфери є «формування особистості вільної людини, яка живе у вільній демократичній державі, яка спроможна самостійно та усвідомлено будувати своє життя, виховувати дітей у дусі загальнолюдських життєвих цінностей, з урахуванням традицій свого народу, його національної культури, менталітету та звичаїв, соціальної відповідальності, почуття патріотизму, поваги до інших народів, усвідомлення особистої та суспільної значущості, високої професійної компетентності та сумлінності у праці» [2, с. 52]. Звертаючи увагу на той факт, що зазначені вище характеристики людина набуває в ході освіти, зокрема починає їх освоювати у системі дошкільної освіти, важливим чинником стає навчання дітей науки життя (а не тільки окремих знань з математики, мови тощо), турбота про життєздатність дитини, збагачення її навичками практичної діяльності. Доведено, що соціальна вихованість — складова життєвої компетентності. Вважаємо, що управлінський фактор є провідним у процесі становлення особистості, оскільки враховує як потреби особистості, так і потреби суспільства. Тому ці потреби необхідно взаємоприспосовувати для створення спільних інтересів, що також потребує використання адаптивного управління. Основою адаптивного управління є теорія адаптації. Суть її полягає в тому, що в реальності будь-яка освітня організація маневрує в розподілі освітніх послуг між своїми структурними підрозділами, а також створює комбінації найбільш вигідних напрямів дій з урахуванням ситуативних чинників зовнішнього середовища [4].

У словниках можна знайти таке розуміння адаптації (від лат. *adaptatio* — пристосування) — у біології — у широкому розумінні — пристосування в процесі еволюції, будови, функції, поведінки організмів до певних умов існування [3]. П. Третьяков визначає «адаптацію» не тільки як пристосування до успішного функціонування в конкретному середовищі, але й здатність до подальшого психологічного, особистісного, соціального розвитку [7, с. 8]. Учений виокремлює визначальну ознаку адаптивності — розвиток здібностей особистості до самовдосконалення на основі врахування її вікових особливостей, внутрішніх ресурсів і можливостей [7, с. 9]. Г. Єльнікова поняття «адаптація» розуміє як «вид взаємодії особистості або соціальної групи

з соціальним (освітнім) середовищем, що призводить до узгодження вимог та очікувань її учасників» [4, с. 186].

У процесі взаємодії з іншими дитина отримує певний соціальний досвід, який, будучи суб'єктивно засвоєним, стає невід'ємною частиною її особистості.

Активність є основною характеристикою особистості у позиціюванні себе у суспільстві та професії. Іншими не менш важливими характеристиками особистості є стійкість та мінливість особистості, які на перший погляд є несумісними, проте, мають діалектичну єдність: особистість має стійкість саме тому, що має здатність змінюватися. Відтак, особистість змінюється, значить відбувається розвиток. Спрямованість розвитку особистості залежить від основної характерної риси особистості — цілісності, де особистість визначається як єдине, цілісне утворення, результат складної інтеграції окремих частин, у ході якої кожна риса є нерозривно пов'язаною з іншими [6].

Орієнтація на розвиток дитини як особистості, як індивідуальності і як активного суб'єкта діяльності може бути реалізована на основі побудови відповідної стратегії спільної діяльності вихователя і дитини, вихователя і керівника, ДНЗ і сім'ї. Необхідна зміна ролей і функцій учасників педагогічного та виховного процесу. На першому місці завжди стоїть особистість, суб'єкт, його інтереси. В. Яблонко зазначав, що «єдність біологічного, психологічного та соціального виступає як базова риса особистості» [9, с. 17]. Дослідник визначає, що сукупність відносин, що склалися з іншими людьми, становить ядро особистості і значною мірою визначає соціальну і моральну цінність людини [9, с. 21]. З погляду теоретичного й практичного осмислення розглянутого питання, видається важливими положення Є. Бондаревської щодо гуманістичного особистісно-орієнтовного виховання, педагогічно скерованого процесу культурної ідентифікації, соціальної адаптації й творчої самореалізації особистості, у ході якого відбувається входження людини в культуру, в життя соціуму, розвиток всіх її творчих здібностей і можливостей. Основними механізмами цього процесу є власна активність особистості. Тому головна увага гуманістичного особистісно-орієнтовного виховання спрямована на розвиток суб'єктних рис особистості: внутрішньої незалежності, самостійності, самодисципліни, самоконтролю, самоврядування, саморегуляції, здатності до рефлексії тощо [1, с. 34]. Отже, ми розглядаємо розвиток особистості як спрямований процес формування цілісної системи відносин особистості з іншими членами соціуму.

Важливо, щоб освітньо-виховний процес у ДНЗ охоплював основні види соціалізації дитини (природно-культурні, соціально-культурні, соціальнопсихологічні тощо) і створював початкові умови для повної і успішної соціалізації особистості в майбутньому. Також необхідно організувати умови входження дитини у систему соціальних відносин як компонента цієї системи, тобто дитина повинна стати частиною соціуму. Отже, дорослішання дитини, її успішна соціалізація безумовно залежать від того, наскільки дитина визнається дорослим суб'єктом взаємостосунків з довкіллям, наскільки вони дозволяють дитині проявляти цю суб'єктність, створюючи умови для конструювання образу світу [5].

Визнання пріоритету сімейного виховання потребує нового ставлення до сім'ї і нових форм роботи з сім'ями з боку дошкільного закладу. Новизна таких відносин визначається поняттями «співробітництво» та «взаємодія». Сім'я і дошкільний заклад — два важливі інституту соціалізації дитини. Їх виховні функції різні, але для досягнення повноцінної і успішної соціалізації дитини-дошкільника необхідно їх взаємодія. Якщо ДНЗ сприяє інтеграції (уніфікації) дитини в соціум, то сім'я покликана забезпечити індивідуалізацію (диференціацію) дитячого розвитку [8].

Соціальна зрілість як складова життєвої компетентності дошкільника передбачає використання батьками та педагогами різного роду вправ, ігор, тематичних бесід, спрямованих на розвиток означених вище життєвих потреб і соціальних умінь. Таким чином, соціалізація дошкільника відбувається шляхом поєднання різних життєвих тенденцій — його намагання адаптуватися до незнайомого людського довкілля, оволодіти важливими для спільності рисами, визначити в колективі однолітків своє місце, проявити свої здібності, збалансувати прагнення до пристосування і уособлення, типізації та індивідуалізації, набуття суспільного досвіду і зростання самостійності. Становлення особистості і є процесом індивідуалізації соціального простору життя. Результатом соціалізації дошкільника є соціалізованість — сформованість у загальному вигляді рис і соціальних якостей, які дають дитині змогу почуватися комфортно серед людей, орієнтуватися в людському довкіллі, вибірково ставитися до нього, визначатися зі своїми пріоритетами та статусом.

Управління процесом соціальної адаптації дитини-дошкільника в ДНЗ буде ефективним, якщо адміністрація закладу сприятиме включенню сім'ї як

мікрофактора у виховно-освітній процес, визнаватиме її роль у розвитку соціалізації, створенні єдиного розвивального середовища.

Ключовою технологією управління соціальною адаптацією дитини-дошкільника має стати ігрове середовище як головний потенціал виховної взаємодії. Саме через гру дитина усвідомлює поступово своє місце і себе в тому чи іншому процесі, навчається повноцінному спілкуванню з однолітками.

Отже, продуктивне управління соціалізацією особистості дитини-дошкільника необхідно реалізовувати через програму ознайомлення дітей з соціальною дійсністю в єдності з мотиваційним, когнітивним і діяльнісно-практичним аспектами їх життєдіяльності. Для цього розвивальне середовище дитячої установи має сприяти формуванню уявлень про соціальну дійсність, емоційно-ціннісному відношенню до неї і включенню дитини у різноманітну діяльність і спілкування. Враховуючи ці компоненти розвитку дитини-дошкільника, можна виробити у неї здатність до творчої діяльності як важливої умови успішної соціальної адаптації, закріплення знань і сформованості необхідних особистісних якостей.

Література:

1. Бондаревская Е.В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29–35.

2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (в поисках практикоориентированных образоват. концепций) / Б.С. Гершунский. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с. [С. 15].

4. Єльнікова Г.В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти [Текст]: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Єльнікова

Галина Василівна; Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН

України. – К., 2005. – 453 с.

5. Рогальська І.П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. ... доктора пед. наук: 13.00.05 / Рогальська Інна Петрівна;

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ., 2009. – 46 с.

6. Семиченко В.А. Психологія особистості / В.А. Семиченко. – К.: Видавець Ешке О.

М., 2001. – 427 с. (Рос. мовою).

7. Третьяков П.И. Адаптивное управление педагогическими системами. / П.И. Третьяков, С.Н. Митин, Н.Н. Бояринцева. – М.: Академия, 2003. – 368 с.

8. Черепаня Н.І. Виховний вплив дорослих на процес соціалізації особистості дитини дошкільного віку / Н.І. Черепаня // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (3), 2016 □ С.109 □ 112

9. Яблонко В.Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості: навч. посіб. / В.Я. Яблонко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 220 с.